

Підлипний Ю.В.

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА В УМОВАХ КРИЗИ

У статті розглядаються причини банкрутства в сучасних умовах стану економіки України, показані методи прогнозування ймовірності банкрутства оптово-роздрібною торгівлі та запропоновані напрями заходів щодо поліпшення фінансового стану торговельних організацій до оголошення їх банкрутом судово-правовими органами.

Ключові слова: платоспроможність, фінансова нестабільність, інфляція, кризова ситуація, банкрутство, ринкова економіка, коефіцієнт ризику.

Постановка проблеми. В умовах сучасних економічних реалій в Україні, все більшого поглиблення кризових ситуацій фінансові аспекти діяльності підприємства стають особливо актуальними. Одним з вагомих факторів поглиблення цієї кризи є значний рівень інфляції у 2015 – 2016 роках, яка, в свою чергу, призвела до банкрутства значної кількості підприємств.

Упередження появи фінансових проблем можна здійснити регулярним аналізом і прогнозуванням грошових потоків, що є основною функцією фінансового менеджменту на підприємстві.

Головна мета статті – дослідження причин, що породжують банкрутство, та методів його прогнозування і упередження в сучасних умовах.

У процесі дослідження використані методи: логічний аналіз, дедуктивний, індуктивний аналізи, теоретичного узагальнення та прогнозування. Причини банкрутств українських підприємств різноманітні. Сучасний стан економіки України ще в більшій мірі посилив їх вплив на фінансове становище значної кількості функціонуючих підприємств, підвищуючи тим самим ризик банкрутства. Пояснюється це тим, що:

по-перше, значний рівень інфляції та високий рівень монополізації економіки обумовлює монопольний характер поведінки виробників на ринку і встановлювані ними монопольні ціни;

по-друге, посиленням мілітаризації економіки, що проявляється у збільшенні витрат на розвиток і утримання армії. Розрив між попитом на споживчі товари, який демонструє населення, і ринковою пропозицією цих товарів не може бути легко усунений, що зберігає базу для зростання інфляції;

по-третє, відсутні ефективні інвестиції у підприємств, які на межі банкрутства в силу політичних і економічних причин, що склалися в Україні.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пристосовуватись до існуючої реальності з метою утримуватись на ринку та продовжувати свою діяльність. Прагнення зберегти фінансову стабільність і платоспроможність об'єктивно пов'язане з пошуком ефективних шляхів підвищення прибутковості і доходності в умовах значного рівня інфляції та зростання тарифів на енергоносії, що призводить до збільшення кількості збиткових підприємств із нестійкою фінансовою стабільністю. Відсутність дійових методик, котрі змогли б об'єктивно і максимально точно визначити ймовірність банкрутства, комплексного дослідження питань формування єдиної системи його оцінки, прогнозування з урахуванням різних причин, виникнення банкрутства стає актуальнішою проблемою сучасного упередження банкрутства і прийняття вчасних рішень з фінансового оздоровлення.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми дослідження. Питанням банкрутства і прогнозування неплатоспроможності як в перехідний період до ринкової економіки, так і в період її становлення і розвитку завжди займалися як академічні кола, так і бізнес-консультанти. Тому можна говорити і про теоретичний, і про практичний підхід до проблеми.

Різним підходам до розгляду теоретико-практичних основ проведення процедур банкрутства та його упередження приділена увага в роботах О. Барановського, І. Бланка, В. Гейця, В. Савчука, О. Терещенка та ін. Результати наукових досліджень у сфері методології та організації прогнозування фінансового стану і виявлення причин неплатоспроможності підприємств висвітлені у роботах таких вчених, як С. Мних, Г. Савицька, М. Чумаченко, А. Шеремет, С. Шкарабан.

За останні роки опубліковані ґрунтовні розробки вітчизняних вчених та вчених країн СНД, зокрема, В.В. Богатирьової, Т.І. Григор'євої, О.Островської, Н.С. Пласкової, Т.У. Турманідзе, П. Щеглової та ін. В основі робіт вищезгаданих авторів покладені

праці західних вчених: С. Альтмана, І. Бівера Л. Грінера, Р. Таффлера та ін.

Однак, базуючись на моделях зарубіжних авторів прогнозування банкрутства, відсутня адаптація цих моделей до умов економіки України. В економічній літературі також недостатньо глибоко розроблено теоретичні, методологічні та прикладні аспекти організації фінансового аналізу діяльності підприємств, особливо в окремих галузях економіки, зокрема торгівлі, з метою упередження та ідентифікації банкрутства.

Формулювання цілей статті. На основі проведеного аналізу причин втрати неплатоспроможності й вибору показників, які в сукупності дозволять оцінити ризик банкрутства, визначити основні напрями упередження банкрутства підприємств.

Опис основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки банкрутство підприємств – звичайне явище у світовій практиці. В Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості порушених справ про банкрутство. Так, станом на 01.01.2014 р. загальна кількість підприємств, які перебувають в процедурах банкрутства, становила 8811. Кількість збиткових великих і середніх підприємств в Україні у 2014 році становила 50% від загальної їх кількості проти 45,3% за той же період 2013 року [1].

У той час, як інститут банкрутства давно і з успіхом працює за рубежом, у нашій країні ця проблема стала актуальною тільки порівняно недавно і доволі слабо ще використовується в законодавчому полі.

Верховною Радою України 22 грудня 2011 року було прийнято нову редакцію Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (на відміну вперше прийнятого закону, 14.05.1992р.). Ця нова редакція набула чинності 18 січня 2013 року. У новій редакції Закону про банкрутство 2013 року збережено практично всі процедури в межах справ про банкрутство, що існували в попередній редакції. Так, до боржника і тепер застосовуються, крім позасудової санації, наступні судові процедури банкрутства: розпорядження майном боржника, мирова угода, санація (відновлення платоспроможності) боржника, ліквідація банкрута. [2]

Нова редакція Закону (в редакції від 06.02.2015 р.) скасовує порядок, за яким, конкурсні кредитори, які пропустили 30-денний термін для надання своїх вимог, позбавлялися права на повернення боргу, оскільки їх вимоги автоматично вважалися погашеними. Після вступу цих змін в силу:

1) конкурсним кредиторам буде дозволено заявляти свої кредиторські (майнові) вимоги на будь-якій стадії виробництва, але з включенням (задоволенням) таких вимог в останню чергу;

2) вимоги кредиторів будуть вважатися погашеними тільки після закінчення процедури банкрутства (простіше кажучи, після ліквідації боржника).

У зв'язку з цим підкреслимо, що вищезгаданий Закон повинен виконувати, як мінімум, три основні функції:

1. Служити механізмом запобігання непродуктивному використанню активів підприємств.

2. Бути інструментом реабілітації підприємств, які опинилися на межі банкрутства, однак мають значні резерви для успішної фінансово-господарської діяльності в майбутньому. Як правило, така реабілітація передбачає фінансову реорганізацію.

3. Сприяти якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів.

В той же час чинний Закон про банкрутство дозволяє збанкрутувати будь-яку комерційну організацію, незалежно від стану її майна. Нам вважається, що основна причина цього полягає у дуже ліберальних критеріях «діагностики» недієспроможності підприємства. Тримісячна прострочка в невиконанні безспірного грошового зобов'язання, розмір якого повинен перевищувати 300 мінімальних розмірів заробітної плати, спонукає господарський суд порушити справу про банкрутство.

Очевидно, не викликає сумнівів той факт, що чим раніше буде виявлена тенденція, що веде підприємство до банкрутства, і, відповідно, чим раніше буде розпочато визначення процедури порятунку підприємства, тим більше імовірність виходу з кризи. Отже, виникає питання про виявлення причин загрози банкрутства і визначення показників, здатних прогнозувати розвиток цих подій на ранніх стадіях.

У світлі цього вважаємо за доцільне виділити два аспекти вирішення проблем банкрутства підприємства: виявлення причин банкрутства і визначення критеріальних показників оцінки фінансового стану в більш короткі строки, щоб своєчасно виявити тенденції його погіршення.

Вирішальними причинами, на нашу думку, які не залежать від діяльності суб'єкта господарювання, є рівень інфляції.

За даними Держкомстату, в Україні рівень інфляції за 2015 рік становив 49%, що є найбільшим показником у світі. При тому, що, за прогнозами МФВ, інфляція в Україні в 2015 році

повинна була сягати 25%. У 2016 році інфляція значно зменшилась і рівень її досяг 12,4% [3].

За повідомленням Національного банку України прогноз інфляції на 2017 рік переглянутий з 8% до 9,1%. Насамперед, через підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 гривень з початку року [3].

Високий рівень інфляції в останні роки в Україні зумовлений, по-перше, значним підвищенням тарифів та енергоносіїв усіх видів, що призвело до зростання цін на всі види продукції в

торговельній мережі та зниження купівельної спроможності населення;

- по-друге, знецінення національної валюти у 3,2 раза;

- по-третє, відсутністю в Уряді України Програми стратегічного розвитку економіки України в умовах, які склалися на сьогоднішній день.

Таке становище призвело до збитковості значної кількості оптово-роздрібних підприємств, що видно з табл. 1.

Таблиця 1

Фінансовий результат великих і середніх підприємств до оподаткування в Закарпатській області за 2010 – 2014 роки, млн грн [4, с.269]

Вид економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014
В цілому по області	-90406,9	370641,2	181488,8	116998,5	-2100594,7
В т.ч. оптово-роздрібна торгівля	113285,7	78781,4	-9398,2	-17596,6	-446874,6

Для порівняння нами наведений 2010 рік, коли Україна поступово почала виходити з кризи. Якщо в цілому по Україні підприємства мали значні збитки, оптово-роздрібна торгівля була прибутковою. З 2012 року ситуація змінилася на протилежну. В цілому по області підприємства за 2011 – 2013 рр. працювали з позитивним фінансовим результатом, а торгівля – останні три роки зі значними збитками. Після підвищення тарифів і значного знецінення валюти у 3,2 раза збитковість оптово-роздрібних підприємств зростає на 429278,0 млн грн. або в 25,4 раза.

Ці причини і зумовили загрозу банкрутства, що і призвело до стабільного погіршення платоспроможності та ділової активності торговельних підприємств.

Платоспроможність за визначенням [2] – це готовність юридичних і фізичних осіб своєчасно задовольняти вимоги, що виникають з боку кредиторів, постачальників, фінансових установ, державних органів.

Ступінь неплатоспроможності характеризує прострочена кредиторська заборгованість – її загальна сума і тривалість затримки платежів. Критичний термін незадоволення вимог кредиторів відповідно до законодавства України, як визначалось вище, – три місяці [2,4].

Тривалий період неплатоспроможності загрожує втратою всього майна у випадку офіційного визнання підприємства банкрутом. Тому важливішим завданням управління підприємством є постійне тримання в полі зору фінансовий стан підприємства з використанням відповідних методів фінансового аналізу. Метою такого ана-

лізу є дослідження стану неплатоспроможності оптово-роздрібних підприємств з метою виявлення конкретних причин фінансової кризи і обґрунтування політики фінансового оздоровлення.

Для цього необхідно, перш за все, обрати об'єкти постійного спостереження. До таких об'єктів, на нашу думку, можна віднести: чистий грошовий потік, фінансові операції у зонах підвищеного ризику; склад поточних витрат; склад і структура активів; склад зобов'язань за термінами погашення і вартість чистих активів.

Для оцінки фінансового стану підприємства можна скористатися досвідом Заходу, який полягає в тому, що при оцінці неплатоспроможності використовується комплекс фінансових показників, об'єднаних у такі групи: [5]

- структура бухгалтерського балансу;
- ліквідність і платоспроможність;
- фінансова незалежність і ринкова стійкість;
- ефективність використання активів;
- повнота і своєчасність виконання бюджетних і небюджетних зобов'язань;
- інвестиційна привабливість.

Проаналізувавши різні методи діагностики фінансового стану, зокрема платоспроможності як основного критерію прогнозування ймовірності банкрутства, таких як модель Бівера, П'ятифакторну модель Е. Альтмана [7] та моделі прогнозування банкрутства Дж. Олсона [8].

Слід відзначити, що використання перерахованих зарубіжних методів діагностики банкрутства в умовах української економіки може призвести до значних відхилень у розрахунках від

реальних умов. Їх необхідно співставляти з раніше вирахованими показниками фінансового стану підприємства.

Тому при прогнозуванні ймовірності банкрутства необхідно адаптувати ці моделі до вітчизняних умов. На нашу думку, достатньою при прогнозуванні ймовірності банкрутства буде модель показника ризику банкрутства. Такий показник доцільно розраховувати саме для організацій торгівлі.

Пропонована нами модель має наступний вигляд:

$$R = 4,19K1 + K2 + 0,027K3 + 0,315K4, \quad (1)$$

де $K1$ - відношення оборотного капіталу до активів;
 $K2$ - відношення чистого прибутку до власного капіталу;

$K3$ - відношення виручки від реалізації до активів;

$K4$ - відношення чистого прибутку до затрат.

Для оцінки значень моделі можна скористатися шкалою з п'яти інтервалів, рекомендованою [5] (табл.2)

Таблиця 2

Ймовірність банкрутства організації торгівлі в залежності від значення R

Значення R	Ймовірність банкрутства, %
Менше 0	Максимальна (90-100)
0 - 0,18	Висока (60-80)
0,18 - 0,32	Середня (35-50)
0,32-0,42	Низька (15- 20)
більше 0,42	Мінімальна (до 10)

Розрахований нами показник ризику банкрутства на основі аналізу фінансового стану трьох торговельних підприємств знаходиться на достатньо високому рівні (на межі 69-70%), що є сигналом для розробки стратегії підвищення платоспроможності і поліпшення фінансового стану організацій, що аналізуються.

В стратегії оздоровлення повинні знайти відображення як пропозиції для спрямування їх на урядовий рівень, так і пропозиції, які повинні бути реалізовані самим підприємством.

На державному рівні бажано, щоб була розроблена антиінфляційна програма, оскільки управління інфляцією – найбільш актуальна проблема грошово-кредитної і в цілому економічної політики держави в найближчі роки. Ця програма передбачала б:

- удосконалення тарифної політики на паливно-енергетичні ресурси для споживання в реальному секторі економіки;

- підтримку збалансованої ситуації на внутрішньому валютному ринку, в тому числі за рахунок гнучкої курсової політики, а також забезпечення збалансованості темпів зростання широкої грошової маси;

- стабілізацію цінової ситуації на ринку споживчих товарів шляхом проведення закупівельних і товарних інтервенцій;

- створення сприятливих умов для тих інвесторів, які б брали участь у фінансовому оздоровленні організацій торгівлі шляхом інвестування.

Без розв'язання цих складових, які б заходи не вживались підприємством, подолати кризову ситуацію дуже важко.

Що стосується напрямів, пов'язаних із запобіганням банкрутства самими організаціями, то оптово-роздрібним торговельним організаціям необхідно:

- здійснювати щоденний аналіз стану поточних активів з метою виявлення сумнівної дебіторської заборгованості, товарних запасів з тривалим терміном обігу, уповільнення обіговості засобів підприємства (понаднормативних запасів, погіршення розрахунків з дебіторами);

- шукати нові технології реалізації товарів шляхом залучення великих магазинів і торговельної мережі до організації виїзного обслуговування в малих населених пунктах за погодженням з місцевими органами влади і регіональними організаціями споживчої кооперації;

- активізувати роботу складів-магазинів з продажу товарів вітчизняного виробництва оптовими партіями за ціною виробників;

- разом з органами місцевої влади проводити моніторинг відпускних і роздрібних цін з метою оперативного виявлення причин їх змін і вжиття заходів з недопущення необґрунтованого зростання цін.

Висновки. Головною складовою антикризового управління оптово-роздрібними організаціями для запобігання банкрутства є змістовний фінансовий аналіз показників,

обраних для оцінки його фінансового стану, що проводиться постійно протягом звітного року.

Основними чинниками загрози банкрутства є зовнішні та внутрішні фактори, вирішальним з яких є інфляція. Прийняття антиінфляційних заходів у більшій мірі впливає на оздоровлення фінансового стану.

Впровадження цілої низки заходів, пов'язаних із внутрішніми факторами,

допоможуть підприємству не допустити такого рівня фінансового стану, який поставить питання про його банкрутство.

Існують різні моделі прогнозування банкрутства. Нами розглянутий один з них – коефіцієнт ризику банкрутства, як такий, що легко може адаптуватися до вітчизняних умов. Адаптацію інших вагомих показників упередження банкрутства буде проведено в подальших дослідженнях.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Фінансові результати підприємства до оподаткування за видами діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 18.01.2013 № 4212-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-VI>
3. Повідомлення НБУ <https://www.rbc.ua/ukr/news/boeviki-lnr-miniruyut-vazhnye-obekty-infrastruktury-1>
4. Статистичний щорічник Закарпаття за 2014 рік: Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2015. – с. 269.
5. Григорьева Т.И. Финансовый анализ для менеджеров: оценка, прогноз: Учебник/Т.И. Григорьева. – М.:Юрайт, 2013. – 462 с.
6. Уолш К. Ключові показники менеджменту: як аналізувати, порівнювати та контролювати дані, що визначають вартість компаній. Переклад з англ. /К. Уолш. – К.: Наукова думка, 2001. – 367 с.
7. Altman E.I. Predicting Financial Distress of Companies: Revising the Z-Score and ZETA Models. – N.Y. Inverstly, July, 2000. – 609 p.
8. Ohlson J. Financial ration and the probabilistic of bankruptcy // Journal of Accounting Research. 18 (1980) (1) P.118

REFERENCE

1. Finansovi rezultaty pidpryjemstva do opodatkuvannja za vydamy dijajlnosti [Financial results of the enterprise before taxation by the type of activity] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Pro vidnovlennja platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannja jogho bankrutom : Zakon Ukrajinny vid 18.01.2013 # 4212-UI. – [On restoration of the debtor's solvency or recognition of it as a bankrupt: Law of Ukraine dated by January 18, 2013 № 4212-II]. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4212-UI>
3. Povidomlennja NBU [NBU messages] <https://www.rbc.ua/ukr/news/boeviki-lnr-miniruyut-vazhnye-obekty-infrastruktury-1>
4. Statystychnyj shhorichnyk Zakarpattja za 2014 rik: Gholovne upravlinnja statystyky u Zakarpatskij oblasti. [Statistical Yearbook of Transcarpathia for 2014: Main Department of Statistics in Transcarpathian Region]. – Uzhghorod, 2015. – p. 269. [in Ukrainian].
5. Grigoreva T.I. Finansovy analiz dlia menedzherov: otcenka, prognoz: Uchebnik [Financial analysis for managers: assessment, forecast: Textbook] /T.I. Grigoreva. – M.: Jurait, 2013. – 462 p. [in Russian].
6. Uolsh K. Kljuchovi pokaznyky menedzhmentu: jak analizuvaty, porivnjuvaty ta kontroljuvaty dani, shho vyznachajutj vartistj kompanij. Pere.z anghl.. [Key management indicators: how to analyze, compare and control the data that determines the value of companies] /K. Uolsh. – K.: Vseuvito; Naukova dumka, 2001. – 367 p. [in Ukrainian].
7. Altman E.I. Predicting Financial Distress of Companies: Revising the Z-Score and ZETA Models. – N.Y. Inverstly, July, 2000. – 609 p.
8. Ohlson J. Financial ration and the probabilistic of bankruptcy // Journal of Accounting Research. 18 (1980) (1) P.118

Одержано 09.03.2017 р.